

کلیات عرفان و اخلاق

دکتر محسن پورمحمد

سرشناسه	:	پورمحمد، محسن، ۱۳۴۵-
عنوان و نام پدیدآور	:	کلیات عرفان و اخلاق/محسن پورمحمد.
مشخصات نشر	:	قم: میراث ماندگار، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	:	۲۸۹ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۳۱۴-۶۳۲-۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	عرفان
موضوع	:	Mysticism
موضوع	:	اخلاق اسلامی
موضوع	:	Islamic ethics
موضوع	:	آداب طریقت
موضوع	:	Customs of the order*
رده بندی کنگره	:	۲۸۶BP
رده بندی دیویی	:	۸۳/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۷۳۵۵۵۳۶

کلیات عرفان و اخلاق

نویسنده: محسن پورمحمد

ناشر: انتشارات میراث ماندگار

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

چاپ: وفا

تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۲۵۰,۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۴-۶۳۲-۷

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مؤلف بوده و هرگونه کپی برداری از مطالب این کتاب تنها با اجازه نامه کتبی از مؤلف امکان پذیر می باشد.

۱۳	.....مقدمه

درس اول: مبانی معرفت شناسی عرفان و اخلاق

۱۸	.....مقدمه
۱۸	.....منابع و ابزار شناخت
۱۸	.....۱. حواس
۲۰	.....۲. عقل
۲۳	.....۳. دل یا قلب
۲۵	.....۴. وحی
۲۹	.....اقسام شناخت های انسان
۳۰	.....معرفت و شهود در اصطلاح عرفان و تصوف
۳۰	.....شناخت شهودی از دیدگاه علامه جوادی آملی
۳۲	.....کسبی نبودن معرفت شهودی
۳۲	.....قرآن و معرفت شهودی
۳۳	.....شناخت شهودی از دیدگاه سید حیدر آملی
۳۳	.....اطلاقات علم حضوری
۳۴	.....ویژگی های معرفت شهودی
۳۶	.....پرسش

درس دوم: تعریف عرفان و تصوف

۳۸	.....مقدمه
۳۸	.....تعریف عرفان
۳۸	.....تفاوت عرفان و علم در لغت
۴۰	.....عرفان در اصطلاح
۴۷	.....تاریخ پیدایش گلمه صوفی
۴۹	.....عرفان نظری
۵۰	.....تفاوت عرفان نظری با فلسفه الهی
۵۰	.....تفاوت عرفان عملی با اخلاق
۵۲	.....پرسش

درس سوم: منشأ و خاستگاه عرفان اسلامی

مقدمه.....	۵۴
منشأ عرفان.....	۵۴
ویژگی های روح انسانی در قرآن کریم.....	۵۴
دین و عرفان.....	۵۷
آراء نسبت بین دین و عرفان.....	۵۸
دین؛ کمال عرفان.....	۶۰
دین و عرفان ناب.....	۶۲
خاستگاه عرفان اسلامی.....	۶۲
۱. اسلام؛ تنها خاستگاه عرفان اسلامی.....	۶۲
۲. مایه گرفتن عرفان اسلامی از خارج جهان اسلام.....	۶۳
۳. اسلام؛ خاستگاه نخستین عرفان اسلامی.....	۶۴
تحقیقات محققان غربی در عرفان اسلامی.....	۶۵
پرسش.....	۶۶

درس چهارم: مبانی و هدف سلوک

مقدمه.....	۶۸
دعوت به معرفت نفس.....	۶۸
حقیقت انسان.....	۶۹
«روح».....	۷۰
روح انسانی صورت تنزل یافته روح.....	۷۳
تنزل و تجلی وجود نزد عارفان.....	۷۴
تفاوت خلقت بصورت تجلی با خلقت مادی.....	۷۴
چگونگی تنزل حقیقت انسانی در بدن.....	۷۵
حجابهای نورانی و ظلمانی.....	۷۵
حجابهای نوری مظاهر و مجالی خدای متعال.....	۷۶
چه می توانیم باشیم؟.....	۷۷
حجابهای ظلمانی.....	۷۷
راه درست خروج از حجابهای ظلمانی.....	۷۸
ضرورت شناخت درست از اسلام و عمل به آن.....	۷۹
تابش انوار الهی با کنار زدن حجابها.....	۸۰
هدف سلوک.....	۸۱
پرسش.....	۸۲

درس پنجم: نقش و جایگاه استاد در سلوک

۸۴	.....مقدمه
۸۴	.....رهبری و ارشاد نیازی همگانی و فطری
۸۵	.....نیاز به استاد و راهنما در کلمات عارفان
۸۶	.....نمونه‌ای والا از نقش استاد
۸۸	.....دلایل نیاز به استاد در سلوک
۸۸	.....نیاز به استاد در ادبیات عرفانی
۸۹	.....نمونه‌هایی از نقش تربیتی استاد
۹۱	.....شرایط استاد در سلوک عرفانی
۹۱	.....۱. شرایط رهبری و ارشاد در سخنان امیرالمؤمنین علیه السلام
۹۲	.....۲. شرایط استادی و ارشاد در کلام عارفان
۹۳	.....استاد عام و خاص
۹۴	.....راه شناخت استاد عام
۹۵	.....رابطه بین استاد و سالک
۹۶	.....برخی از آداب استاد نسبت به سالک
۹۷	.....برخی آداب سالک نسبت به استاد
۹۷	.....آداب شاگردی و استادی در سخنان حضرت موسی و خضر <i>E</i>
۹۸	.....عدم شایستگی صوفیان برای استادی و ارشاد
۹۹	.....پرسش

درس ششم: عرفان و جامعه

۱۰۲	.....مقدمه
۱۰۳	.....ارتباط های چهارگانه و ثابت انسانی
۱۰۳	.....حضور عارفانه در میان مردم
۱۰۵	.....نمونه‌ای از حضور عارفانه در جهان معاصر
۱۰۶	.....عرفان و شئون مختلف اجتماع
۱۰۶	.....عرفان و تربیت
۱۰۸	.....عرفان و حماسه
۱۱۰	.....ویژگیهای جهاد عارفان
۱۱۱	.....عرفان و صلح کل
۱۱۲	.....عرفان حماسی و عرفان بی بصیرت
۱۱۳	.....عرفان و خدمت به مردم
۱۱۴	.....خدمت به مردم از ارکان سلوک

مقدمه

فرهنگ غنی اسلامی مؤلفه‌های بسیاری را دل خود پرورش داده است. یکی از تاثیرگذارترین و غنی‌ترین این مؤلفه‌ها عرفان اسلامی است. عرفان اسلامی - که البته ریشه در وحی و آموزه‌های اسلامی دارد - مانند سایر جریانات فرهنگی فراز و نشیب‌های مختلفی را طی کرده و آفت و آسیب‌های خاص خود را داشته است، و در حوزه فرهنگ و تمدن اسلامی به پیدایش آثار و نظریاتی در علم اخلاق منجر شده است.

مسائل اخلاقی نیز که همواره با بشر بوده و اندیشه او را نیز به نوعی درگیر خود کرده و شاخه‌های مختلف مطالعات اخلاقی را شکل داده است اهمیت اخلاق و تربیت و تهذیب دل‌های آدمیان بر کسی پوشیده نیست. پیامبر گرامی اسلام ﷺ که خود به داشتن خلق عظیم در کلام خدا ستوده شده است «إِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» در کلامی موجز می‌فرماید:

«أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا»
«کاملترین شما در ایمان و دیانت، خوش‌خلق‌ترین شماست.»

اخلاق نیک و زدودن زشتی‌ها و آراستگی به خوبی‌ها از عوامل مهم بهره‌مندی از سعادت دنیوی و اخروی، است. پس از اعتقاد به خدا و پیامبر ﷺ اخلاق مهم‌ترین مسأله از دیدگاه اسلام است. سستی در تزکیه اخلاق، چه بسا موجب از دست رفتن اعتقادات اصلی آدمی شود. قرآن از این معنا پرده برداشته و نشان داده است که بعضی از عادت‌ها و خلق‌های ناپسند، مانع از ایمان به خدا و روز جزاء می‌شود. این معنی را درباره منکران معاد در قرآن میتوان یافت. منکر معاد علم به معاد دارد، علم به قدرت خدا هم دارد، پس علت انکار او چیست؟ قرآن می‌فرماید:

«بَلْ يَرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ؛ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ؟»

«انسان شک در معاد ندارد بلکه او می‌خواهد آزاد باشد و بدون ترس از دادگاه قیامت در تمام عمر گناه کند؛ از این‌رو می‌پرسد قیامت کی خواهد بود؟»